

HÁROM NÖVÉR KATONAVÁRON AVAGY AZ ALKOTÓK TELJES KITÁRULKOZÁSA

Pintér Béla: Ascher Tamás Háromszéken – Kapos, nem Katona József Színház

Immár régi szokásom, hogy a *Pintér Béla*-darabokról és előadásukról semmit nem akarok tudni.

Mármint a bemutató előtt.

Utána annál inkább.

Ha az ember szorgalmas néző, az évek során nagyjából megismeri a drámairodalmat, ha Hamlet meghal az előadás végén, nem éri meglepetés, az akkor érné, ha Hamlet nem halna meg, de ilyen, azt hiszem, még Mohácsiéknál sem fordult elő. Kortárs darabokat ritkán mutatnak be nálunk, kortárs magyar darabot pláne ritkán (bár épp a Katonában egy Spiró-premierre készülnek, és játsszák Bognár Péter, Csalog Zsolt, Egressy Zoltán, Ménes Attila, Németh Ákos egy-egy művét, de ez kivételes), meg kell becsülni, ha az ember úgy mehet színházba, hogy semmit nem tud a megnézendő darabról, előadásáról. Jó esetben még a szereposztást is eltitkolhatjuk magunk előtt, bár annak Pintér Béla esetében maradvány van várhatósága, hogy a Pintér Béla Társulat feltehetően Pintér Béla-darabot fog játszani Pintér Béla rendezésében s ebben maga Pintér Béla is színre lép.

De azt már nem, hogy a *Parasztoperában* meg fog jelenni egy cowboy, hogy Klárka milyen megoldást kínál Andrisnak *A Sehova Kapujában*, egyáltalán, hogy mi az a Sehova Kapuja, vagy hogy *A bajnokban* hirtelen becammog egy medve (ez a kedvencem). Pintér Bélának egyik legfontosabb eszköze a meghökkentés és én hagyom magam meghökkenteni, sőt várom, készülök rá és nagyon hálás vagyok érte. Határozottan dühös voltam magamra, amikor a hvg.hu-n elolvastam egy előzetes interjút Elek Ferencsel és Thuróczy Szabolccsal, amiben arról is szó volt, hogy az új darabban versben beszélnek.

Előfordul, hogy a meghökkentő fordulatok dacára az előadás vagy a darab nem tökéletes, legalábbis nekem akadnak kifogásaim, de ez így van rendjén.

Mi tagadás, kifogásaim most is akadnak, de nem vagyok biztos benne, hogy mindegyiket illetően egyetérték-e magammal. Bennem nem olyan nagy a harmónia, mint Tabajdy Sándorban, a katonavári színigazgatóban, akinek figuráját ketten játsszák, remek összhangban.

A legfőbb kifogásom az, hogy a darab első kétharmada és az utolsó harmada közt mintha lenne egy törés, komikum és tragikum most nem szervül egymással, élesen elkülönülnek. Mintha egy operett (legyen népdal!) zenéje hirtelen tizenkét fokú muzsikában folytatódna. A darabban is emlegetett magyaróvári sertésszelet tejszínhabbal megbolondítható, gépolajjal már kevésbé.

De lehet, hogy szervülnek.

Miért kéne ezt nekem most tudnom, mikor még csak egyszer láttam az előadást, ami természetesen igen élvezetes és igen elgondolkodtató? Persze, éppen kritikát írok. De egy kritikusnak nem lehetnek vitái – termékeny, előremutató vitái – önmagával? És nem tárhatja ezeket olvasói széles tömege elé?

Nem szervülnek? Szervülnek?

Az *Ascher Tamás Háromszéken* című darabot *A bajnok* kapcsán megjelent értő és jóindulatot árasztó, pártatlan reflexiók egyike ihlette, fellendülne a kortárs magyar drámairodalom, ha a szerzők elmélyültebben olvasnák az újságokat. Valaki azt kifogásolta... De álljon itt az eredeti szöveg, oly szép! A *Heti Válasz* 2016. március 24-i cikkének címe költői kérdés volt: „Pintér Béla mikor ír drámát egy színházigazgató saftos magánéletéből?”, a leadben pedig ezt olvashattuk elkerekedő szemmel: „Bemutasson-e a Katona József Színház egy darabot, mely arról szól, hogy egy direktor miként készítette abortuszra a feleségét? Szempontok Pintér Béla botrányos bemutatójához.” (Már Sümegi Noémi is azt írta kritikájában három nappal korábban, hogy „Pintérék túllóttak a célon”.) És a szerző, Szőnyi Szilárd, hosszan taglalta, Albert Györgyi

könyve alapján, Máté Gábor magánéletét. Tavaly, 2017-ben, az április 20-i számban ugyanő tudatta, hogy „A Heti Válasz Máté Gábort »lejárato« cikkét állítja színpadra Pintér Béla”, egész kicsit félreértve a történeteket s láthatóan mit sem tudva a művészi alkotófolyamatról. Amiről amúgy nem lehet sokat tudni, de valamennyit mégis. Utalnék Örkény István egypercesére, az *Élmény és művészetre*, amiben a világűrűből visszatért festőt, akinek pedig a napfoltokat is megmutatták, egy narancs ihleti meg, amit a sajtótájékoztatón hámoz egy újságíró. Szőnyi azóta is megfigyelés alatt tartja Pintér, a célszemély új darabjának főpróbájára is elment (egy újságíró legyen bátor), és „a sors szeszélyéből” épp a „főhős-igazgató” szomszédságában kapott helyet.

Egy igazgatónak olykor nagy terheket kell elviselnie.

Valaki azért magyarázza el – kísérelje meg legalább – Szőnyi Szilárdnak, hogy *A bajnok* nem egy fideszes politikusról szól, s az új darabnak sem Máté Gábor a főhőse, még csak nem is Ascher Tamás. Akkor sem, ha a hőst Máté Gábornak hívják, akkor sem, ha a másik hőst Ascher Tamásnak, akkor sem, ha az őket játszó színészek frizurája, maszkja és játéka is őket idézi. A valódi és a darabbeli figuráknak, minden látszat ellenére, annyi közülük van egymáshoz, mint – ahogy a műben mondják – a vértesszőlősi előembernek az elveszett frigyládához. Így a mű és az előadás *nem* Máté magánéletéről szól, nem is Ascheréről, hanem valami egészen másról.

Igaz, Pintér Béla azt a látszatot kelti, mintha a valódi Ascher és a valódi Máté életének egy periódusa, a kaposvári színház nagy korszaka pertraktáltatna itt, ezt erősítik a nagyszerű jelmezek-maszkok (Benedek Mari), a két színházat régi plakátokkal megidéző díszlet (Khell Zsolt), Tabajdy Sándor Babarczy Lászlóra és Zsámbéki Gáborra egyszerre utaló neve (az igazgató figurájának megkettőzése remek ötlet és folyamatos humorforrás), nemkülönben az, hogy a mesélő egy Bezerédi Zoltán nevű figura, akit Bezerédi Zoltán játszik. A hangnem olyasféle, mint amiben régi katonatörténeteket, iskolai, munkahelyi történeteket szoktunk felidézni kissé átalakítva, megkönnyebbülve, hogy túl vagyunk rajtuk, önmagunkat is kifigurázva. A látszat az első órában az, hogy anekdotikus-nosztalgikus-parodisztikus visszaemlékezést látunk, egyszerre bepillantunk, bekukkantunk, bevoyeurkodunk a kulisszák mögé, mint mondjuk az *Othello Gyulaházán* című Gábor Béla-vígjátékban (amiből Zsurzs Éva rendezett tévéfilmet 1967-ben). A nézők szeretik az atelier-humort, már ha értik, a színészek szeretnek színészeket játszani, Aschert és Mátét láthatóan nagy élvezettel és kiválóan jeleníti meg *Keresztes Tamás* és *Fekete Ernő*, ahogy *Thuróczy Szabolcs* és *Elek Ferenc* is Tabajdy Sándort. Nem akármilyen hallgatni (s gondolom, előadni sem) kellemes borzongással, amit Bezerédi énekel: „Hej, Ascher Tamás! Aj, de nehéz megfelelni néked! / Folyton bántod a legjobb színészed! / Hol ezt kéred, hol azt kéred számon, / Hej, bármit teszek, csak rosszul csinálom.” Ennek azonban megvan az a veszélye, hogy a nézőtérről előbb-utóbb elfogynak azok, akik annak idején otthonosak voltak Kaposváron, emlékeznek a nagy sikerekre, látták Ascher Tamásnak már a Katonában bemutatott *Három nővérét* (Szőnyi Szilárdnak üzenem: igen, Aschernek van három nővére, a háromból másfél baloldali, másfél jobboldali, Pintér Béla legközelebb róluk fog írni trilógiát antik metrumban). Elfogynak a bennfentesek (és a magukat annak vélők). Igaz, akkor is lehet majd nevetni a színházi világ egyszerre ironikus és szeretetteli ábrázolásán, hisz van itt minden: rivalizáló színésznők (*Borbély Alexandra*, *Pálos Hanna*; az utóbbi azt mondja a másiknak, illetve hát Kerti Borbála mondja ezt Kút Juditnak mézesmázosan: „Jaj, úgy szeretnék már a Bajor Gizi Múzeumban kitömve látni téged!”), féltékeny, sértett, okos rendező (*Friedenthal Zoltán*), lecsúszott színész (*Takátsy Péter*), megtört, öreg színésznők (*Enyedi Éva*, *Szirtes Ági* – kevés szövegük ellenére mindketten érzékeltetnek egy-egy sorsot, Enyedi Éva különösen megrendítő, akkor is, amikor Bárdossy Bettike hét abortuszon túl nagyon őszintén, nagyon közönségesen és nagyon szomorúan fogalmaz: „...Vágyom a meg nem született gyerekekre, / De arra is, hogy még egyszer faszt fogjak a kezembe!” Ebben ott egy élet.) Lehet kutatni, kik lehetnek Kisházi Tutya (Kovács Lehel) és Kis Pista (Rajkai Zoltán) és a már említettek mintái, az ő neveik mintha nem mindig utalnának

közvetlen mintára. (Ebből a szempontból nem szerencsés Tordán Léda neve, ami, ugye, a frenetikusán játszó *Jordán Adél* nevére utal, indokolatlanul.)

Ez a rész, az első kétharmad talán kicsit hosszúra is nyúlik, de Pintér Béla eddig még sosem beszélt a színházi, szakmai élményeiről.

Azt is mondhatjuk, olyan, mintha egy mesében lennénk, nekem a verses szöveg is mesejátékot idéz, bár utalhat az *Anyeginre* is. Még inkább meseszerű, trufaszerű az erdélyi világ, népzenevel (Ökrös Csaba), néptáncsal (György Károly), a román igazgatóját (Thuróczy Szabolcs) utáló Tegerdy Áron kolozsvári rendezővel (Pintér Béla), egyszerű székely emberekkel, egymáshoz nem hasonlító ikrekkel, kürtöskaláccsal. A háromszéki turnéval, amin Lédaék a *Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarországot éneklük* – nyilván egyikünk sem gondolja, hogy ez a romániai magyar színjátszás. (Ebben a részben Elek Ferenc idéz meg egy sorsot nagyszerűen András bácsiként.)

Valójában tehát egy mesei, virtuális világban vagyunk, ahol nem érvényesek a fizika törvényei. A Bezerédi Zoltánt játszó Bezerédi Zoltán a mostani Katona József Színházban kezdi a történetét, aznap este, amikor az előadást nézzük. Azt, aminek a nyitánya 1987-ben „tündökölt fel” Máté Gábor fejében, s látjuk is az álomképet, amiben a színészek népzenere táncolnak és népdalt énekelnek – ez afféle Pintér Béla-i túlcsavarás, semmi bajom vele, hisz van benne szellem, nem is kevés – kezdem alkotói védjegynek tekinteni. Ugyanilyen, amikor a berúgott Bezerédi helyett a két iker meséli tovább a történetet... Bezerédi azt mondja Máté Gáborról, hogy a Katonavári Kapos József Színház hét éve szerződött tagja. Ez elvileg az 1987-es év, a valódi Máté 1980-ban végzett és került a kaposvári színházhoz. De az egyik színészről arról beszél, hogy egyszer elment az RTL-be – ez a fontos kultúrmissziót teljesítő csatorna Magyarországon 1997 óta létezik, ahogy a híres, Ács János rendezte *Marat*-előadást is később mutatták be, 89-ben, míg az Ascher Tamás rendezte *Három nővért* korábban, 1985-ben. És van egy, szerintem szükségtelen célzás a hazai, 2017-ben felszínre került szexuális zaklatásokra: Katonaváron a megyei kórház igazgatójáról derül ki, hogy ápolónókkal szexel. „Olyan dolgok zajlanak abban a zárt világban, amit mi el sem tudunk képzelni” – kommentálja Tabajdy. Szóval *bármikor* lehetünk. A mai Bezerédin ott az egykori haja, mondja is: „...Ha lesz ebben a darabban egy igaztalan szavam, / Hulljon le a fejemről a hollószínű hajam.” És lehullik! (Ezt a mondatot Bezerédi Zoltán idézte, akivel az általam látott előadást követő nap találkoztam a Katona előcsarnokában s megkérdeztem, nem félnek-e, hogy a nézők egy az egyben veszik a látottakat. Bennem azért van némi aggodalom. Bár akkor mi van?)

A *Marat*-előadást Pintér Béla emlegeti.

Nem szerzőként, hanem szerepként: a szerző önmagát is beírta a darabba, Dankó István játssza remekül. Illetve beleírt, rengeteg öniróniával, egy ilyen nevű figurát, aki a népzene, a néptánc bűvöletében jár Erdélybe s Háromszéken összetalálkozik a Kapos művészeivel, így Mátéval, aki őt is, Tordán Lédat is magukkal viszik Katonavárra, hogy megcsináljon velük egy újszerű *Három nővért*, látjuk is majd egy részletét.

Utána változik az anekdotikus-nosztalgikus-parodisztikus hangnem, hisz „sötét árnyék” borítja be a történetet, sőt tragédiába torkollik. Léda, aki nagyon szeretne Magyarországra kerülni, Háromszéken Ascher Tamásnak is, Máté Gábornak is odaadja magát, de aztán az utóbbiba szeret bele, hisz ő hozza magával. Terhes lesz, de a gyereket, a nő minden kétségbeesett ravaszkodása ellenére, egyik férfi sem akarja vállalni, önzőn és ridegen lerázzák az állapotos nőt. Léda Szolnokra költözik. Sorsát korábban a narrátor előre elárulta („Egyébként ennek az egésznek az lesz a vége, hogy...”), de ez fel sem tűnik, nekem legalábbis nem tűnt fel, tehát sokkoló, ami történik. A darab rosszul végződik, Bezerédi rövidre zárja a mondandóját, a végén még megszólal a dal, amit Máté Gábor víziójában hallottunk az elején: „Én is voltam, mikor voltam...”, ami tehát szintén Léda sorsát vetítette előre.

Azt nem tudom tehát, hogy az első kétharmad és az utolsó harmad, komikum és tragikum szervül-e egymással úgy, mint Pintér Béla más darabjaiban. Mert igaz ugyan, hogy múltidéző

vidám anekdotákat mesélve eszünkbe jut egy-egy szomorú történet is, elkomorulunk, elhallgatunk, de ettől még a darabban és az előadásban ez lehet dramaturgiai, esztétikai törés, zökkenő, ha Jordán Adél sokszínű, nagyszerű, megrendítő játéka át is hidalja a két rész közti különbséget. Mintha csorbát szenvedne az egységes átformáltság esztétikai követelménye, hogy szépen fejezzem ki magam. Ez nem egyneműséget jelent, hanem a különböző, akár nagyon is eltérő hangnemek – tetszik ma nekem ez a szó – szervülését.

Hajlok afelé, hogy a törés ott van. Ami nem zavar annyira, hogy nézőként az előadás ne rántsön magába.

Akárhogy is, ez a darab és ez az előadás, ihlette lett legyen bármi, nekem arról szól, hogy életünk során, bármennyire igyekszünk is, s dolgozzunk bár színházban vagy kórházban, nemigen ússzuk meg anélkül, hogy sérüléseket, olykor gyógyíthatatlanul súlyos sérüléseket ne okozzunk másoknak. Önzők vagyunk olykor, ridegek, kegyetlenek, férfiak – Stuber Andrea kritikájában „férfibűnök súlyos tömegé”-ről beszél –, és nők is. (Ami, fájdalom, nem menti fel *A bajnok* polgármesterét! Ő a saját céljai érdekében mindenkin céltudatosan és gátlástalanul gázol át, mintha a szolgálati autó és egyéb kiváltságok mellé neki külön erkölcs is járna, szolgálati erkölcs!) A művészet, többek közt, erről szól, a művészek, többek közt, erről beszélnek. Ha úgy tetszik, ebből az erősen szennyezett talajból, a mindennapi életünkből, sarjad ki a művészet varázslatos virága.

A művészeté, amely ebben az előadásban végig hangsúlyosan jelen van. Szól a zene, énekelnek, táncolnak, verset mondanak, olykor még haikut is, fejből, Katonaváron a *Macbethre* készülnek, Kolozsvásárhelyen az *Anyegin* egy megkapó részletét mutatják be a Kaposából érkezetteknek („Tamás, te tényleg nem vetted észre, hogy én álombeli medvét játszom?” – kérdi sértetten a kinti színész, akit Takátsy formál meg), Máté Gábor, Tordán Léda és Pintér Béla a *Három nővér* jegyében találnak egymásra, meg is csinálják úgy, ifjúi hévvel, hogy Olga – akit férfi játszik, míg Szoljonijt Oravec Sárrika, Csebutikint pedig megkettőzték –, Mása, Irina és a többiek magyar népdalokat énekelve kommunikálnak. Csehov e darabjának már csak ez a sorsa nálunk, Körmendi János paródiája után most itt van Pintéré, ami önparódia is a javából: pompás, pompás, pompás! A „megnézés” előtt – még nem tudjuk, hogy a *Három nővér* kapcsán – Máté Gábor rövid bevezetőt mond: „És akkor egy mondat arról, hogy létezik-e a kortárs művészetnek valamiféle szabálya? / Vajon az alkotó tetszése szerint bármit élénk tehet? / Avagy hol húzódik a társadalmi erkölcs művészekre is vonatkozó határa? / Urambocsá’: szabad-e színpadra állítani valós személyeket? / Nos, énszerintem szabad. Mert mi mindannyian szenvedő, esendő emberek vagyunk. / A nézőtérén és itt fent, függetlenül attól, hogy kik vagyunk civilben, összetartozunk. / S persze kell, hogy nevéssünk. Nem szégyen a néző szórakoztatása, / De a katarzis egyetlen, valós útja az alkotók teljes kitárulkozása. / ez a valódi cél. És ha néha el is vétjük az egészséges arányt, / Higgyétek el: nem akarjuk más faszával verni a csalánt!” Ezek nyilván Pintér Béla szintén ironikus szavai. Miközben világos, s ezt ő tudja a legjobban, hogy *nem* valós személyeket állított színpadra, sem most, sem máskor, ha egyes színpadi figuráknak van is közük valós személyekhez. A teljes kitárulkozás pedig nem az intimszféra közszemlére tételét jelenti (bár jelentheti azt is), hanem azt, hogy a létrejött műben a maguk teljes személyiségével ott vannak az alkotók.

Művészi alkotófolyamat, narancs... Az egyik jelenetben Ascher Tamás behoz egy ócska gyerekjátékot: „Még a Királyhágón találtam rá erre a nyomorult kis bűgőcsigára. / Figyeljete! Megmutatom, mi a Három nővér szubsztanciája!” Felpörgeti, majd amikor a pörgés abbamarad, csak ennyit mond: „Értitek? Ennyi Anton Pavlovics Csehov üzenete. / Nem illik hozzá semmilyen más cifrázkodó zene. / Én azt hiszem, hogy meg fogok próbálkozni vele.”

Nem mindenki olyan szerencsés, hogy narancsot vagy bűgőcsigát talál. S ha talál is, a kérdés az, mihez kezd vele. Pintér Béla egész jó kis drámát írt egy színigazgató saftos magánéletéből.

D. MAGYARI IMRE